

Bảo vật quốc gia tượng Phật mẫu Man Nương

ISSN: 2734-9195 09:05 13/07/2026

Tượng Phật mẫu Man Nương chùa Phúc Nghiêm (chùa Tổ) là minh chứng chân thực về nguồn gốc và quá trình du nhập và phát triển Phật giáo Việt Nam.

Chùa Phúc Nghiêm (chùa Tổ) xưa thuộc thôn Mẫn Xá (tên Nôm là làng Mèn), tổng Khương Tự, huyện Siêu Loại, phủ Thuận An, xứ Kinh Bắc. Nay là tổ

dân phố Mẫn Xá, Phường Song Liễu, tỉnh Bắc Ninh. Từ xa xưa, chùa Phúc Nghiêm đã nổi tiếng cổ kính thâm nghiêm với truyền thuyết về Phật mẫu Man Nương, di tích gắn liền với hệ thống các chùa thờ Tứ pháp vùng Dâu - Luy Lâu (gồm chùa Dâu, chùa Đậu, chùa Dàn, chùa Tướng).

Phía trước Tiền đường Tam bảo hạ chùa Phúc Nghiêm - Ảnh: Minh Khang

Chùa Phúc Nghiêm được khởi dựng từ lâu đời, trải qua các triều đại phong kiến đều được trùng tu, tôn tạo mở rộng quy mô, gần đây nhất là năm 2024. Chùa Phúc Nghiêm hiện gồm các hạng mục công trình kiến trúc chính như: Tam quan, Tam bảo hạ, Tam bảo thượng, nhà Tổ, nhà Mẫu, nhà Pháp đường, nhà

Tăng xá, nhà Tiếp lễ, nhà khách, 2 dãy hành lang, vườn tháp...

Chùa Phúc Nghiêm còn lưu giữ được nhiều tài liệu, cổ vật quý giá như: hệ thống tượng thờ, hoành phi, câu đối... phản ánh về lịch sử hình thành và phát triển của ngôi chùa. Trong đó, đặc biệt giá trị là pho tượng Phật mẫu Man Nương.

Tượng Phật mẫu Man Nương hiện được đặt tại Thượng điện tòa Tam bảo hạ chùa Phúc Nghiêm (chùa Tổ). Tượng cao tổng thể: 174cm (tượng cao 148cm; tòa sen cao 26cm). Trong đó: Phần tượng: đầu cao: 55cm; rộng vai: 72cm; rộng đùi: 116cm; chu vi vòng ngực: 126cm; chu vi vòng eo: 105cm. Phần tòa sen: chiều cao: 26cm; chiều rộng: 91cm; chiều ngang: 118cm; chu vi: 317cm.

Tượng Phật mẫu Man Nương chùa Phúc Nghiêm (chùa Tổ) có niên đại tạo tác vào thế kỷ XVIII (thời Lê Trung Hưng), tượng tròn, tư thế tọa thiền trên tòa sen.

-. Phần đầu tượng: phía trên đầu tượng là búi tóc với những xoắn tròn hình ốc và đỉnh tướng nổi cao hình chóp cụt, trên đỉnh có "Nhục kế" (1), giữa trán có núm nổi hình tròn gọi là "Bạch ngọc hào". Khuôn mặt trái xoan, đôi mắt khép hờ hướng nhìn xuống phía dưới, đuôi mắt lượn cong hình cánh cung, khóe miệng nhỏ nở nụ cười trong sự chiêm nghiệm giác ngộ, tai to, dái tai chảy dài.

-. Phần thân tượng: thân tượng có thể tướng nữ tính biểu cảm sự hồn hậu và thuần khiết. Dáng tượng thanh thoát với bờ vai và eo thon gọn, cánh tay phải đưa lên trong thế "Thuyết pháp ấn", tay trái đặt ngửa sát đùi. Tượng không mặc pháp y, phần eo không có nút thắt, váy ôm sát thân, tượng tọa thiền bán kiết già.

-. Phần tòa sen: tòa sen có hình elip, dáng dẹt gồm ba lớp cánh sen, các cánh sen đều để trơn, nhọn đầu, vai cánh ôm tựa hình chóp. Theo triết lý Phật giáo, trái tim con người giống như một đóa sen hàm tiếu, khi Phật tính phát triển bên trong thì đóa sen sẽ nở. Đây là lý do khi tạo hình tượng Phật thường hay gắn với hình ảnh Phật tọa trên đài sen. Bốn góc phía bên dưới tòa sen có gắn 8 chiếc vòng sắt (mỗi góc 2 chiếc) dùng để luồn đòn khênh khi di chuyển tượng.

Bảo vật quốc gia tượng Phật mẫu Man Nương - Ảnh: Minh Khang

Pho tượng Phật mẫu Man Nương chùa Phúc Nghiêm (chùa Tổ) là hiện vật gốc trong di tích, không có phiên bản của hiện vật này trong các di tích ở nơi khác, là hiện vật gốc duy nhất, độc bản.

Tượng Phật mẫu Man Nương có giá trị đặc biệt quan trọng đối với việc nghiên cứu lịch sử hình thành và phát triển của trung tâm Phật giáo vùng Dâu - Luy Lâu.

Trung tâm Phật giáo Luy Lâu xuất hiện sớm nhất trong 3 trung tâm Phật giáo khởi thủy ở Đông Á và Đông Nam Á: Trung tâm Phật giáo Luy Lâu (Việt Nam), Trung tâm Phật giáo Bành Thành và Lạc Dương (Trung Quốc). Phật giáo Luy Lâu có nguồn gốc và chịu ảnh hưởng trực tiếp từ Phật giáo Ấn Độ, không phải được truyền bá từ Trung Quốc.

Từ trung tâm Dâu, Phật giáo đã truyền đi các vùng miền khác trên phạm vi cả nước.

Phật mẫu Man Nương là biểu tượng “bà mẹ xứ sở” trên con đường tiến từ vùng đất cao xuống vùng đất thấp của cộng đồng người Việt cổ bắt đầu phát triển nền nông nghiệp lúa nước. Hình tượng Phật mẫu Man Nương và hệ thống Tứ Pháp là biểu tượng cho các hiện tượng tự nhiên được con người thiêng hóa nhằm mục đích cầu cho đất trời được mưa thuận gió hòa, mùa màng bội thu.

Người dân vùng Dâu nói riêng, vùng châu thổ Bắc Bộ nói chung tin rằng các bà làm được mưa, thì cũng có thể làm cho trời tạnh theo tiếng kêu cầu khẩn thiết của chúng sinh.

Sự linh thiêng, ứng nghiệm của Phật mẫu Man Nương và hệ thống Tứ Pháp vùng Dâu được các triều đại phong kiến về sau ghi nhận. Kể từ thời Bắc thuộc cho đến thời kỳ phong kiến độc lập tự chủ mỗi khi đất nước có hạn hán hay lũ lụt nhà vua đích thân về hoặc sai người về cầu đảo đều linh ứng, điều này không những được ghi chép lại trong chính sử mà còn được ca ngợi trong các tác phẩm thi ca phản ánh về sự linh thiêng ứng nghiệm của Phật mẫu Man Nương và hệ thống Tứ Pháp vùng Dâu.

Tượng Phật mẫu Man Nương chùa Phúc Nghiêm (chùa Tổ) là minh chứng chân thực về nguồn gốc và quá trình du nhập và phát triển Phật giáo Việt Nam. Tìm hiểu tượng Phật mẫu Man Nương, giúp chúng ta hiểu rõ hơn về nguồn gốc, quá trình phát triển của Phật giáo ở Việt Nam và khu vực Đông Á và Đông Nam Á. Minh chứng sống động cho sự giao thoa văn hóa tuyệt vời, nơi Phật giáo du nhập đã hòa quyện với tín ngưỡng thờ Mẫu bản địa của người Việt.

Với những giá trị đặc biệt nêu trên, tượng Phật mẫu Man Nương chùa Phúc Nghiêm (chùa Tổ) được Thủ tướng Chính phủ công nhận là bảo vật quốc gia (đợt 14) theo Quyết định số 236/QĐ-TTg ngày 03/02/2026.

Tác giả: **Nguyễn Văn An** - Bảo tàng Bắc Ninh số 2

Tạp chí Nghiên cứu Phật học Số tháng 07/2026

Chú thích:

(1) Còn cách gọi khác là Nhục khấu, Nhục khó.

Sở Văn hóa, Thể thao và Du lịch tỉnh Bắc Ninh (2017), Hồ sơ Bảo vật quốc gia Bộ tượng Phật Tứ Pháp vùng Dâu - Luy Lâu. Theo Trương Quốc Chính, Văn hóa Phật giáo Việt Nam.